

УДК 37.017.4 + 37.035] : 17.01

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

І. Д. Чернікова

ORCID 0000-0002-7633-2293

У статті визначено роль вищих навчальних закладів з технічним профілем освіти у вихованні гуманітарної культури студентської молоді. Сучасна молодь зіткнулася з таким явищем, як глобалізація. Глобалізація сама по собі є складним і багатомірним явищем, що супроводжується великими суперечливими особливостями.

Глобалізація кінця ХХ початку ХХІ ст. виступає ознакою формування єдиного світового людства. Цей процес викликає хворобливі перетворення і кризу традиційних національних культурних, соціальних, господарських систем і перетворення суспільних відносин.

Вона поставила людську цивілізацію, яка по суті її викликала її виникнення перед фактом свого існування і змусила всіх нас замислитися над причинами та наслідками цих глобальних перетворень. Не вважаючи на оптимістичні надії на об'єднання людства під гаслами загальнолюдських цінностей, утворилося безліч проблем, які істотним чином ставлять під загрозу реалізацію цих гуманістичних принципів виховання.

Глобальність нової світової моделі таїть в собі реальну загрозу знеособлення, зрівнювання людини як індивідуального гармонійного світу в собі. Значущою суттю стає фахівець як особистість, як представник людського роду; людина, позбавлена своєї індивідуальності, перетворюється в об'єкт маніпулювання з боку безликих громадських сил, все більше залежним від мінливих обставин буття.

Зроблено аналіз рівня сформованості уявлень у студентів університету технічних спеціальностей про гуманізм, гуманістичне суспільство, гуманістичну спрямовану особистість, гуманітарну культуру та взагалі культуру в умовах системи глобалізації.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, гуманітаризація, гуманітарна культура, гуманістичне суспільство, гуманізація освіти, гуманістична спрямована особистість.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Університет з технічними спеціальностями в перспективі перейде в гуманітарно-технічний університет, інакше кажучи, університет з технічними спеціальностями, в котрому сукупність гуманітарної й природничої культури возз'єднається в єдину культуру інженера-професіонала. На початку ХХІ ст. відбувається зближення гуманітарної та інженерної діяльності, налагоджуються прогресивні відносини між навколишнім середовищем, подальше триває зближення людини та техніки, неживого й живого, матеріального й духовного. Для майбутнього гармонійного розвитку суспільства необхідні інженери, які підготовлені не тільки технічно, а й з базисною гуманітарною підготовкою і закладеною гуманітарною культурою.

Саме тому позначилася актуальність аналізу, що існує на даний момент, навчальних планів в університетах технічних спеціальностей та вихованню гуманітарної культури у студентів, яке є першочерговим завданням для вищої школи.

Глобалізація в культурній сфері виявила два вкрай суперечливих процеса:

- з одного боку, вона відкриває більш широкий доступ до цінностей національних культур, сприяє їх взаємозбагаченню і не скасовує національної самобутності;

- з іншого боку, глобалізація сприяє приведенню до однаковості, до однакової форми культурного і духовного різноманітного світу, об'єднує конструкціями світ в єдину систему.

Таким чином глобалізація не тільки відкриває нові горизонти для розвитку людства, а й загострює невирішені раніше соціальні розбіжності, даючи світу нові виклики та загрози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Гуманізм – це універсальний всеосяжний міжнародний принцип, який вимагає поваги до представника будь-якого людського роду, надання поваги та любові до тих, хто її потребує. В основі гуманізму знаходяться вищі загальнолюдські й національні високоморальні цінності, які втілюються в моральних людських якостях і високоморальних вчинках і поведінці.

Гуманістичні ідеї знайшли своє втілення в працях представників закордонної гуманістичної психології: Б. Ананьева, А. Маслоу, В. Франкла, Г. Олпорт, К. Роджерса, Н. Роджерса, С. Рубінштейна; в працях вітчизняних вчених: Г. Балла, І. Беха, М. Борішевського, С. Максименко та інших.

Визначально виховання гуманітарної культури у студентів університету як педагогічної проблеми розглянуті у працях відомих вчених, як: В. Кременя, Г. Шевченко, І. Зязюна, М. Берулава, Н. Ничкало, О. Романовського, Р. Беланова, С. Сисоєвої, С. Гончаренко, С. Дичковського, Ш. Амонашвілі та ін. Виховання гуманітарної культури вони розглядають як обов'язковий методологічний принцип, що складається зі сприятливих умов для студентів, дозволяючи рухатись в напрямку само актуалізації та само вдосконалення, дає розкриття внутрішніх можливостей. Аналіз праці академіка, педагога Г. Шевченко (2000), яка «досліджує проблеми духовної культури студентської молоді, вихованню гуманітарної культури» (с. 5-8) дає можливість з'ясувати характеристики цього поняття.

Значне місце у вихованні гуманітарної культури студентів університету технічних спеціальностей займають предмети гуманітарного циклу, кожен з яких є своєрідним вектором вибору духовних орієнтирів особистості, скарбом культурного досвіду людства, історичної пам'яті й можливості міжкультурних комунікацій.

Проблема формування гуманістичних якостей у молодих поколінь, в учнівської молоді була предметом уваги В. Андрущенка, А. Вишневського, С. Гончаренко, Л. Губерського, І. Зязюна, В. Кременя, Г. Шевченко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми й присвячується дана стаття. Не вважаючи на широкий спектр досліджень з проблем гуманізації освіти та виховання, вони не можуть бути вичерпані до кінця. Особливо це стосується університету технічних спеціальностей, де, наперекір прагненню впровадження принципів Болонської декларації, дотримання принципів «гуманістичного маніфесту 2000», випущеного Міжнародною Академією Гуманізму, в якому стверджується необхідність формування нового світогляду людства, здатного захистити права людини й прославити людську свободу і гідність все ще панує технократизація свідомості, веде до порушення органічної цілісності людини, дисбалансу знань та духовно-моральної культури особистості.

Мета статті полягає у визначенні методологічних засад процесу виховання гуманітарної культури у студентів університету технічних спеціальностей та виявлення сучасних тенденцій її реформування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Сучасна епоха глобалізації, розвиток суспільства постмодернізму, складні ринково-економічні відносини значно вплинули на необхідність посилення уваги до моральних цінностей суспільства, шанобливе ставлення до людини – як вищої цінності, кращі моральні якості якого формуються в значній мірі в

навчальних закладах. Університети з технічною освітою сьогодні переживають кризу, зумовлену технократичним підходом до освіти, який існував тривалий час і був орієнтований переважно на пріоритет технічних знань, практичних миттєвих цінностей, що призвело до значного падіння духовно-моральної та гуманітарної культури майбутніх фахівців.

Гуманізм є «філософським стрижнем», якісною мірою культури, критерієм, сутністю і показником її істинності. Він ґрунтується на обов'язковому визнанні кожним членом суспільства загальнолюдських цінностей. Ш. Амонашвілі (1996) звертає увагу на те, що «визнаючи людину і суб'єктом, і об'єктом, і результатом, і вищим мірилом культури світової спільноти, його соціальні інститути повинні всіляко зміцнювати взаєморозуміння між людьми як найважливіші умови стабільності сучасної цивілізації» (с. 254).

Сутність і значення гуманізації освіти перш за все передбачає всебічний розвиток особистості, а засвоєння і використання особистістю гуманітарного знання як засобу гуманізації свого життя передбачає до активного застосування постійно, щодня досягнень культури, історії, різних сторін суспільного життя і свідомості.

Різні автори розглядають процес гуманізації освіти по-різному:

– У М. Берулава (2016) це питання розглядається як необхідність переходу від авторитарної педагогіки до особистісно-орієнтованої. Авторитарна педагогіка – це педагогіка тиску на студента. Вона заперечує гуманістичну цінність свободи, можливість самореалізації та творчості пізнання, ігнорує міжособистісні відносини викладач-студент. Особистісно-орієнтована педагогіка надає вміння і свободу індивідууму прогнозувати й контролювати свою діяльність, вчинки, особисте життя, утвердження гуманних відносин між учасниками навчально-виховного процесу. Виховання гуманітарної культури у студентів університету технічних спеціальностей передбачає використання таких форм і методів навчання і виховання, що забезпечують ефективний розвиток студента – його пізнавальних інтересів, особистісних якостей, таких умов, при яких студент як особистість може і хоче вчитися, особисто зацікавлена в тому, щоб сприймати навчальні та виховні впливи. Основною функцією навчання при цьому стає не тільки формування високого інтелекту, але і «формування розвиненої особистості з високими цілями та ідеалами» (Берулава, 2016, с. 10).

– У Г. Балла (2000) вирішення питання про гуманізацію освіти розглядається з інших позицій: по-перше, це демократизація системи освіти; по-друге, це перетворення взаємодії викладача та студентів у засіб їх творчого саморозвитку і в третє, створення особистих умов для

формування гуманістичних, демократичних і творчих особистісних якостей майбутніх фахівців. Характеризуючи вітчизняну освіту з різних сторін, можна виділити ряд фундаментальних особливостей, які заважають повноцінній реалізації справді гуманістичних освітніх ідеалів. Тому Г. Балл бачить «сутність гуманізації освіти в перетворенні освіти на таку, що створює кращі умови для саморозвитку всіх психічних, фізичних, моральних можливостей людини, для формування у неї гуманних рис особистості» (2000, с. 136).

– Академік І. Зязюн (2000), розглядаючи питання гуманізації освіти в історичному тимчасовому полі розвитку, вказує на те, що «протягом останніх століть в науці панувала система мислення, в основі якої лежать праці британського натураліста Ісаака Ньютона і французького філософа Рене Декарта» (2000, с. 186). Це дало підставу на політехнічне ставлення до навчання та виховання студентської молоді, забувши про гуманізм особистості, її ставлення до природи й навколишнього світу. Вважалося, що наука є об'єктивною, а значить істинною та найбільш значущою для суспільства тільки тоді, коли позбавлена зв'язку з суб'єктами, з індивідуумами. Отже, і традиційна система навчання була без особистісною. Внаслідок такого підходу студент залишався об'єктом, а не суб'єктом навчально-виховних впливів.

Необхідність реформації освітньої сфери університетів технічних спеціальностей в напрямку гуманізації в даний час пов'язана з тим, що сучасному суспільству потрібен такий фахівець, який свою професійну діяльність органічно пов'язує з духовністю, яка проявляється не тільки любов'ю до своєї роботи, але і любов'ю до людини, до природи, з терпимістю до мислення інших людей, бути готовим до діалогу. До теперішнього часу вся постановка навчання і виховання у вищій школі спрямована з необхідності сформувати фахівця, який найкращим чином відповідає вимогам виробництва. Виробничі вимоги до фахівця і були причиною для отримання освіти, а освіту його працівників – наслідком. Однак з позицій гуманізації суспільства, становлення особистості, необхідно відзначити: до технічного фахівця повинні висуватися нові вимоги, в тому числі та до кваліфікації праці, її інтелектуального та творчого змісту.

Тому «в університетах на технічних спеціальностях, вирішуючи проблему гуманізації, необхідно домагатися проникнення гуманітарного знання в природничо-наукові та технічні дисципліни, збагачення гуманітарного знання науково-природничими та фундаментальними компонентами» (Добрускіна, 1999, с. 308).

Таким чином, як сказано вище, а також аналізуючи погляди сучасних учених на визначення принципів гуманізації педагогічного процесу в університетах технічних спеціальностей, необхідно показати основні принципи, запропоновані різними дослідниками (Г. Шевченко, Ш. Амонашвілі, Є. Шияновим, Є. Зеленовим), і зробити висновок, що провідним принципом гуманізації освіти у студентів університетів технічних спеціальностей є *принцип безперервного гармонійного розвитку фахівця*.

Суттєвими також є принципи:

- гуманітаризації змісту освіти та складовий підхід до процесу навчання;
- єдності виховання та саморозвитку молоді людини;
- навчання на кордоні гуманітарних та природничих дисциплін;
- міждисциплінарність навчання в університетах технічних спеціальностей;
- впровадження в університет технічних спеціальностей блоку гуманітарно-соціальних дисциплін;
- залучення інноваційних заходів.

Таким чином, технічні знання фахівця вимагають додаткових гуманітарних знань людинолюбства, відродженню гуманістичних ідеалів, культури, у зв'язку з чим підвищуються вимоги до себе. Сучасні умови стимулюють людину до подальшого духовного й морального розвитку, формуванні у нього особистісних якостей, таких, як відповідальність, комунікабельність, здатність до творчої праці та саморозвитку.

Тому гуманізація вищої освіти ставить на порядок денний певні задачі в вихованні студентської молоді університетів технічних спеціальностей:

1. Навчання має сприяти оволодінню гуманітарної культури та засобами практичної діяльності, що розміщені в гуманітарних блоках дисциплін підготовки фахівців.

2. Супроводжуватися глибокою мовною підготовкою, при цьому гуманітарний блок дисциплін повинен стати базовою основою гуманітарної культури.

3. Для університетів технічних спеціальностей гуманітарні дисципліни в загальному розмірі навчальних дисциплін повинні становити не менше 15 ÷ 20% і їх відсоток має збільшуватися (у європейських країнах та США – до 35%).

4. Сукупність гуманітарного й природничого знання возе'днається в єдину культуру, тобто потрібно стимулювати зменшення міждисциплінарних розривів.

Отже, гуманізація освіти у студентів університетів технічних спеціальностей здійснюється напрямом об'єднання навчання, розвитком та вихованням фахівця з культурою як системою опорних цінностей, якими може користуватися інженер в своїй подальшій професійній діяльності.

Фахівець, який має свою позицію, завжди зможе протистояти негативному впливу ззовні, не розглядатиме людей як матеріал для маніпулювання або способами для досягнення своєї мети.

Аналізуючи всі вище викладені положення про процеси та методи виховання гуманістичної культури у засобах професійно-технічної освіти, треба відзначити, що розв'язання проблеми виховання гуманітарної культури в університетах технічних спеціальностей повинно відбуватися в наступних напрямках:

– збільшення колекції дисциплін блоку формування гуманітарних компетенцій;

– забезпечення взаємопроникнення гуманітарних знань у сферу професійних дисциплін (природничо-наукових і спеціальних);

– посилити біографічними знаннями про вчених першовідкривачів, їх терновим шляхом за принциповість наукових ідей і їх високі морально-етичні якості;

– взаємодія раціональних та морально-емоційних компетентностей навчального процесу;

– вміння розв'язання науково-технічних проблем на стику гуманітарних і професійно-технічних галузей знань;

– майбутнім технічним фахівцям дати можливість отримання в університеті другої спеціальності: соціально-економічної, юридичної або гуманітарної;

– заохочувати утворення та розповсюдження в університеті на технічних спеціальностях гуманітарне середовище з вихованням гуманітарної культури;

– особистісно орієнтоване навчання.

У навчально-виховному процесі в університетах на технічних спеціальностях освоєнню гуманітарних дисциплін відводиться незначне місце. Як наслідок – страждає формування основ гуманітарної культури майбутнього фахівця. У зв'язку з цим необхідно виявити рівень сформованості уявлень студентів університету технічних спеціальностей про гуманізм, гуманістичну спрямовану особистість та роль вищих закладів освіти у гуманістичному вихованні молоді. Потрібен всебічний аналіз результатів опитування на цю проблему, щоб виявити, наскільки студенти відчувають вплив вищого навчального закладу на своє особистісне становлення і знайти необхідні чинники цього виховання, в тому числі

гуманітарної культури, до яких має також значне відношення виховання у сім'ї, докілья та засоби масової інформації та ін.

Під гуманістично спрямованою особистістю потрібно розуміти доброзичливу, чуйну, справедливу, відповідальну людину, яка з повагою та співчуттям ставиться до інших людей, реалізуючи гуманістичні принципи в усіх сферах своєї життєдіяльності.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що виховання і навчання особистості в університетах технічних спеціальностей має реалізовуватися через оптимальне поєднання блоків навчальних дисциплін: загальних (гуманітарних), природничо-наукових і професійно-технічних, плануючи їх взаємне проникнення на основі міжпредметних зв'язків, об'єднання курсів, удосконалення форм контролю між дисциплінами, які забезпечують формування гуманістичної свідомості на основі системного знання.

Ці питання гуманізації університетської освіти і їх гуманітаризації в контексті виховання гуманітарної культури студентів університету технічних спеціальностей потребують подальшої розробки та вивчення.

Література

1. Шевченко Г. П. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва : методологія, теорія, практика : наук. збірник. Луганськ, 2000. Вип. 2. С. 5–8.
2. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. Москва : Дом Шалвы Амонашвили, 1996. 496 с.
3. Берулава М. Н. Состояние и перспективы гуманизации образования. Педагогика. 2016. №1. С. 9 – 11
4. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психологічні орієнтири. Непереривна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ : Віпол, 2000. С 134–157.
5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
6. Инженер XXI века : личность и профессионал в свете гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования / под общ. ред. М. Е. Добрусина. Харьков : Рубикон, 1999. 511 с.

References

1. Shevchenko, G. P. (2000). *Formuvannia dukhovnoii kultury uchnivskoi molodi zasobamy mystetstva: metodolohiia, teoriia, praktyka* [Formation of spiritual culture of pupils' youth by means of art: methodology, theory, practice]: nauk. zbirnyk, # 2. Luhansk (ukr).
2. Amonashvili, Sh. A. (1996) *Razmyshleniya o gumannoy pedagogike* [Reflections on humane pedagogy]. Moscow: Izdat. "Dom Shalvy Amonashvili" (rus).

3. Berulav, M. N. (2016). Sostoyanie i perspektivy gumanizatsii obrazovaniya [The state and prospects of humanization of education]. *Pedagogika*, #1 (ukr).
4. Ball, G. O. (2000). Humanizatsiia zahalnoii ta profesiynoi osvity: suspilna aktualnist i psykhoholichni oryentyry [Humanization of general and vocational education: social relevance and psychological orientations]. *Nepereryvna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektvy*. Kyiv: Vipol (ukr).
5. Ziaziun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii [Pedagogy of good: ideals and realities]: nauk.-metod. posibnyk*. Kyiv: MAUP (ukr).
6. Dobruskina, M. E., & Rubikon, H. (Gen. Eds.). (1999). *Inzhener XXI veka: lichnost' i professional v svete gumanizatsii i gumanitarizatsii vysshego tehniceskogo obrazovaniya [XXI century engineer: personality and professional in the light of humanization and humanization of higher technical education]* (rus).

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ГУМАНИТАРНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

И. Д. Черникова

В статье определена роль высших учебных заведений с техническим профилем образования в воспитании гуманитарной культуры студенческой молодежи. Современная молодежь столкнулась с таким явлением, как глобализация. Глобализация сама по себе является сложным и многомерным явлением, сопровождается большими противоречивыми чертами.

Глобализация конца XX начала XXI века выступает признаком формирования единого мирового человечества. Этот процесс вызывает болезненные преобразования и кризис традиционных национальных культурных, социальных, хозяйственных систем и преобразования общественных отношений.

Она поставила человеческую цивилизацию, которая по сути и вызвала ее возникновение перед фактом своего существования и заставила всех нас задуматься над причинами и последствиями этих глобальных преобразований. Несмотря на оптимистичные надежды на объединение человечества под лозунгами общечеловеческих ценностей, образовалось множество проблем, которые существенным образом ставят под угрозу реализацию этих гуманистических принципов воспитания.

Глобальность новой мировой модели таит в себе реальную угрозу обезличивания, уравнивания человека как индивидуального гармоничного мира в себе. Значимым по сути становится специалист как личность, как представитель человеческого рода; человек, лишенный своей индивидуальности, превращается в объект манипулирования со стороны безликих общественных сил, все больше зависимым от изменяющихся условий бытия.

Сделан анализ уровня сформированности представлений студентов университета технических специальностей о гуманизме, гуманистическом

обществе, гуманистически направленной личности, гуманитарную культуру и вообще культуру в условиях системы глобализации.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация, гуманитаризация, гуманитарная культура, гуманистическое общество, гуманизация образования, гуманистически направленная личность.

THEORETICAL BASIS OF THE EDUCATION OF THE HUMANITARIAN CULTURE OF STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF TECHNICAL SPECIALTIES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

I. D. Chernikova

The article identifies the role of higher education institutions with a technical profile of education in the education of the humanitarian culture of students. Modern youth is faced with the phenomenon of globalization. Globalization itself is a complex and multidimensional phenomenon, accompanied by large contradictory features.

The globalization of the end of the XX beginning of the XXI century is a sign of the formation of a single world humanity. This process causes painful transformations and crises of traditional national cultural, social, economic systems and transformation of social relations.

It put a human civilization, which in fact caused its appearance before the fact of its existence and made us all think about the causes and consequences of these global transformations. Despite optimistic hopes for the unification of humanity under the slogans of universal human values, many problems have arisen that significantly threaten the implementation of these humanistic principles of education.

The globalist of the new world model harbors a real threat of de-identity, equalizing a person as an individual harmonious world in itself. Significant in essence becomes a specialist as an individual, as a representative of the human race; a person deprived of his individuality turns into an object of manipulation by faceless social forces, increasingly dependent on changing conditions of being.

The analysis of the level of formation of ideas of students of the university of technical specialties about humanism, humanistic society, humanistic ally directed personality, humanitarian culture and general culture in the context of the globalization system is made.

Key words: Humanism, humanization, humanitarization, humanitarian culture, humanistic society, humanization of education, humanistic ally directed personality.

Чернікова Ірина Дем'янівна – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: chernikova_i_d@ukr.net

Chernikova Iryna Demianivna – Post-graduate student of the Department of Pedagogy of the Volodymyr Dahl East Ukrainian University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: chernikova_i_d@ukr.net